

Kur'âna yönelirken, dine bütüncül yaklaşıma dair

“Kur'ân Müslümanlığı” söylemi ve sünnetin dini hayattaki rolü

Veysel Kasar

Yrd. Doç. Dr., Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

Özet

Kur'ân Müslümanlığı' söylemi, Müslümanların içinde buldukları kötü şartlara karşı İslâm mütefekkirlerinin kurtuluş arayışları ile yakından ilgilidir. Bu düşüncenin dinin üzerine abanmış olan cehalet ve hurafele-ri bertaraf etmek maksadı ile büyük nispette iyi niyet ve kaygılarla dile getirildiği bir gerçektir. Ancak tarihi ve ilmi bir başka gerçek daha var ki, Kur'ân'ın etrafındaki en önemli sur Sünnet'tir. Sünnetin devreden çıkarılması ile dini hayattaki bir çok husus anlaşılmaz hale gelebilir. Biz bu yazıda, dini bir delil ve kaynak olarak münhasıran sünnet'in dini hayatın oluşmasındaki rolünü ele almaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler

Kur'ân Müslümanlığı, dinin temel kaynakları, Kur'ân, Sünnet, Hadis, nesh

İslâm Kur'ân'la bize ulaştırıldı. Kur'ân'ı bize ilk anlatan, sözü, fiili ve takriri ile onu yaşanır bir Kitap olarak gösteren ise bu dinin peygamberi Hz. Muhammed (asm) olmuştur. Dini literatürde bu üç husus, Sünnet terimi ile ifade edilmiştir. Kur'ân'ın yüce dinimizin esas ve köklerini teşkil ettiğinde kimsenin problemi yoktur. Ancak 20. asrın başından beri

Biz bu yazıda,
dini bir delil ve
kaynak olarak
münhasıran
sünnet'in
dini hayatın
oluşmasındaki
rolünü ele almaya
çalışacağız.

Mısır, Hindistan ve kısmen Türkiye'de, son çeyrek asırda ülkemizde yoğun şekilde gündeme gelen Kur'an İslâmı söylemi ile Hz. Muhammed (asm)'in Sünneti konusunda tartışmalar yaşanmaktadır. Kur'an İslâmı söylemi, İslâm dünyasının sosyal, kültürel ve siyasi dağınıklığından kaynaklanmıştır. Müslümanların içinde buldukları kötü şartlara karşı İslâm mütefekkirlerinin kurtuluş arayışları ile yakından ilgilidir. Farklı disiplinlerle ilişkili olan problem akademik dergilerde ele alınmaktadır. Biz bu yazıda, dini bir delil ve kaynak olarak münhasıran sünnet'in dini hayatın oluşmasındaki rolünü ele almaya çalışacağız. Kamuoyunu ilgilendiren bu mesele ile ilgili, çalışma esnasında büyük ölçüde ihtisas sahiplerinin vardığı neticelerden faydalandık.

Mustafa Öztürk tarafından yapılan bir çalışmada Kur'an İslâmı söyleminin dikkat çeken temel hedefleri şöyle özetlenir:

1-İslâm'ın tek kaynağının Kur'an olduğu, dolayısıyla Kur'an dışında hiçbir şeyin dinde hüccet ve kaynak vasfı taşımayacağını vurgulamak,

2-Bilhassa Sünnetin dinde aslı bir kaynak olmadığı tezini ispata çalışmak,

3-Geleneksel İslâm anlayışında mevcut olduğu düşünülen yanlışlardan kurtulmak ve İslâm'ı saf haliyle kavramak,

Öztürk, bu söylemin ortaya çıkışına, 1- İslâm'ın erken döneminden itibaren yaşanan siyasi ihtilafların etkisinden uzaklaşarak, Müslümanları en emin bir liman olan Kur'an'a sığdırmaya çalışmak, 2- Buna bağlı olarak Kur'an dışındaki kaynakları, (hadis-sünnet, sahabe kavlini) dinde hüccet- otorite saymamak, 3- Siyasi ve mezhebi ihtilaflarda dinden onay alma gibi daha başka unsurların etkili olduğunu ifade eder.¹

Suat Mertoğlu tarafından yapılan incelemede ise Kur'an İslâmı/ Kur'an'daki İslâm söyleminin temel vurguları ve hedefleri şu başlıklar altında tespit edilmiştir:

1- Kur'an'ın anlaşılabilirliği: Kur'an'ın açık, anlaşılır bir kitap olduğunu ifade eden ayetlere dikkat çekilir. Yaş ve kuru ne varsa Kur'an'da bulunduğunu ifade eden (En'am, 6-59) "Biz sana bu kitabı her şey için bir açıklama olarak indirdik."² ve benzeri ayetler merkeze alınarak, Kur'an'ın kapalı olmadığı sadece okunması gerektiği ifade edilir

2- Kur'an'ın yeterli oluşu. Bu önceki düşünceye bağlıdır. Hz. Peygamberin vazifesi sadece tebliğdir. Bu düşünce risaletin örneklik boyutunu reddetmek ve Hz. Muhammed'i "bir postacı konumuna" indirgemekle suçlanmıştır. İkinci maddeyle ilgili olarak tartışmaya açılan husus, Kur'an dışındaki vahiy olmadığıdır. Hz. Peygamberin sünnetinin

1. Mustafa Öztürk, *Modern Döneme Özgü Bir Kur'ana Tasavvuru*, Marife dergisi, Konya, 2010, Yıl, 10 sy:3 s.11
2. Nahl, 16/89
3. Suat Mertoğlu, *Doğrudan Doğruya Kur'andan Alıp İlhamı...* Divân, cilt :15 sy. 28, İstanbul, 2010 s.84-90'den özetleyerek. VK.

vahiy korumasında olmadığı gerekçesi ile dinde bağlayıcı olmadığı ileri sürülür. Kur'an'ın yeterli olduğu görüşü ile Sünnetin yeni bir hüküm koyması ilkesi kabul edilmemektedir. Sünnetin Kur'an'la birlikte dinde otorite olması, Kur'an İslâmı söylemine göre Allah'a şirk koşma olarak görülmektedir.

3- Kur'an'ın muhkemliği/evrenselliği: Bu madde içerisinde söylem sahipleri, Kur'an'da nesh olmadığını ifade eder; Kur'an'ın Kur'an'la neshi mümkün görülmezince, hadisler Kur'an'ın neshi de evveliyetle reddedilen bir fikirdir.

4- Herkesin Kur'an'ı anlama hakkının olması. Kur'an'ı anlamak seçkin alimlere mahsus bir eylem değildir.³

Biz bu yazıda, dini bir delil ve kaynak olarak münhasıran Sünnet'in dini hayattaki rolünü ele almaya çalışacağız.

Kur'an ve sünnet, dinin iki temel kaynağı

Allah'ın elçisi Hz. Muhammed'in (asm) dinin ikamesi ve tebliğinden sorumlu olduğu bilinen bir gerçektir. O bize Rabbimizin insanlık alemine gönderdiği son kelâmı olan Kur'an'ı ulaştırdı. Kur'an ile Peygamberimiz arasındaki ilişki İlahî kelâmın tanımında da görünür. Kur'an, "Allah, tarafından Hz. Muhammed'e Arapça olarak indirilen, bize kadar tevatür yoluyla nakledilmiş, mushaflarda yazılı, Fatiha Sûresi ile başlayıp Nâs Sûresi ile sona eren ilahi kelâm" diye tarif edilir. Tanımdaki tevatür, "yalan üzerinde birleşmesi mümkün olmayan bir kalabalığın, Kur'an'ı sonrakilere ulaştırmasıdır. Kelime itibarı ile Kur'an, okumak, bir araya getirmek demektir. Ayetlerde buna işaretler vardır. Kur'an yüce Allah tarafından bize anlaşılacak ve düşünülme üzere indirilmiştir. "Biz şüphesiz bu kitabı okuyup anlamanız için arapça bir Kur'an olarak indirdik."⁴ Kur'an'ı okumaktan maksat doğru yolu, hidayet bulmaktır. Hidayetin dünya ve ahiret hayatını ilgilendiren meyvesi Allah'ın rızasına uygun eylemlerdir. Kur'an'ın gerçekleştirmek üzere indirildiği hedeflerin bir kısmı şu ayetlerde anlatılır: "Şüphesiz bu Kur'an, insanları en doğru yola götürür. Salih amel işleyen mü'minlere büyük bir mükâfat olduğunu, âhirete iman etmeyenlere de can yakıcı bir azap hazırladığımızı müjdelir."⁵

Ashab-ı Kiram, Hz. Peygamber (s.a.s)'in sağlığında Kur'an'ın bütünü yazmıştır. İnen her âyet bizzat Hz. Peygamber tarafından vahiy katiplerine okunur, onlar da yerlerine yazarlardı. Ancak Hz. Peygamber (s.a.s), nâzil olan âyetlerin ashâbı tarafından ezberlenmesini yeterli görmemiştir. Çünkü onları ashâbından ne kadar çok kimse ezberlemiş

Kur'an, "Allah, tarafından Hz. Muhammed'e Arapça olarak indirilen, bize kadar tevatür yoluyla nakledilmiş, mushaflarda yazılı, Fatiha Sûresi ile başlayıp Nâs Sûresi ile sona eren ilahi kelâm" diye tarif edilir.

4. Yûsuf, 12/2
5. el-İsrâ, 17/9-10

Kur'ân hükümleri
tedrici bir şekilde
gelmiştir. Mesela:
namaz, sabah ve
akşam iki vakit
iken, sonra beş
vakit olmuştur.
İçki önceleri
yasaklanmamış,
sadece zararlı
olduğu belirtilmiş,
sonra sarhoş
iken namaza
yaklaşılması
yasaklanmış, en
sonunda da kesin
olarak haram
kılınmıştır.

olursa olsun, hafıza, daima unutkanlık illetine maruz kalabilecek olan bir yetenektir ve belirli bir zaman için çok güçlü olsa bile, sonradan bu gücünü ve dolayısıyla güvenilir olma vasfını yitirebilir. İşte bu sebeple Hz. Peygamber, vahyi ezberleyenler yanında, onu bir de yanlışsız olarak yazabilecek kâtipler edinmiş ve kendisine bir âyet nazil olduğu zaman, onu bu katipler aracılığıyla yazdırmıştır. Hz. Ebu Bekir, Ömer b. Hat-tab, Osman b. Affân, Ali b. Ebi Tâlib, Zubeyr b. el-Avvâm, Ubeyy ibn Ka'b, Zeyd b. Sâbit, Muâviye b. Ebî Süfyan, Muhammed b. Mesleme, Eban b. Sa'd, Hz. Peygambere vahiy katipliği yapan sahabilerden bazılarıdır.⁶ Bu durum gösteriyor ki, dinin ilk kaynağı olan Kur'ân metni orijinal hali ile korunmuştur.

Kur'ân hükümleri tedrici bir şekilde gelmiştir. Mesela: namaz, sabah ve akşam iki vakit iken, sonra beş vakit olmuştur. İçki önceleri yasaklanmamış, sadece zararlı olduğu belirtilmiş, sonra sarhoş iken namaza yaklaşılması yasaklanmış, en sonunda da kesin olarak haram kılınmıştır.⁷

1. Kur'ân'daki hükmün aynısını getirir:

Sünnet, bazen Kur'ân'daki hükmün aynısını getirir, böylece onu destekler ve güçlendirir. Bununla aynı konuda iki delil oluşur. Biri hükmü tespit eden esas delil, diğeri ise teyit edici sünnet delilidir. Örnek: Kur'ân'da; "Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda haksız sebeplerle yemeyin. Karşılıklı rızaya dayanan ticaret yoluyla olması bunun dışındadır" (en-Nisâ, 4/29) buyrulur. Aynı konuda ki şu hadis yukarıdaki âyeti teyit etmektedir: "Müslüman bir kimsenin malı, (başkasına) onun gönül hoşnutluğu olmadıkça helâl değildir."⁸

Şu ayette de benzer bir durum dikkat çeker: "İşte, Rabbin zulmeden beldelerin halkını yakaladığı zaman böyle yakalar. Çünkü onun yakalaması çok acı ve çetindir." (Hûd, 11/102) buyrulur. Şu hadis aynı anlamı destekler: Allah zâlime mühlet verir, sonunda onu cezalandırınca da artık iflah olmaz." (Buhârî, Tefsîrul-Kur'ân, 2/5; İbn Mace, Fiten, 22).

2. Sünnet, açıklanmaya muhtaç Kur'ân âyetlerine açıklayıcı hükümler getirir:

Kur'ân'ın mücmel veya müşkil olan yani kapalı ve anlaşılması güç olan lafızlarını açıklar. Meselâ; "Namazı kılın, zekâtı verin"⁹ "Namazlara ve orta namaza dikkat edin"¹⁰ "Şüphesiz ki namaz mü'minler üzerine belli vakitler için farz olarak yazılmıştır."¹¹ âyetlerinden alimler namazın beş vakit olduğuna dair emir çıkarmışlar. Ancak bu vakitlerin ayrıntısı

6. Hamdi Döndüren, *Kur'ân md., Şamil İslâm Ansiklopedisi*, (Bundan sonra, ŞİA kısaltması ile verilecektir) www.darulerkam.de (Hzr. Abdulaziz Tarhan)

7. bkz. El-Bakara, 2/219; en-Nisa, 4/43; el-Mâide, 5/90-91

8. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 72.

9. Bakara, 110

10. Bakara, 238

11. Nisa, 4/103

hadisler tarafından belirlenmiştir.¹² “Öğlenin vakti, güneş meyledip kişinin gölgesi uzunluğu kadar oluncaya (yani) ikindinin vakti girmeyinceye kadardır. İkindinin vakti güneş sararmayana kadar. Akşam namazının vakti şafak kaybolmayana kadardır; yatsı namazının vakti gecenin orta yarısına kadar; sabah namazının vakti de tan yerinin ağarmasından güneş doğmamış olana kadardır; buyurdular.”¹³ Hz. Ebu Bekir, hayvanların zekatlarıyla ilgili Enes b. Malik’e Bahreyn valisi olarak bulunduğu esnada bir yazı göndermiştir. Yazıda Hz. Peygamberin hangi hayvandan ne miktarda zekat verileceğini tespit ettiğini “farz kıldı” ifadesi ile talimat olarak bildirmiştir. Burada Hz. Ebubekir’in (ra) talimatında yer alan, “farz kıldı” ifadesi aslı ayetle farz kılınan şeyin takdiri; ölçülerinin belirlenmesi anlamındadır.¹⁴

Oruçla ilgili olarak, “Ramazanda sabahın beyaz ipliği siyah iplikten ayrılıncaya kadar yiyin, için!”¹⁵, ayetindeki “beyaz iplikle sabahın aydınlığı, siyah iplikle de gecenin karanlığının kast edildiği”, Hz. Peygamber tarafından bildirilmiştir.¹⁶

3. Umumi lafızları tahsis eder

Sünnet, bazı âmm (genel anlam ifade eden) lafızların hükmünü tahsis eder. Nisa suresi 23.’de mü’min erkeklerin evlenmesi haram olan kadınlar sayılır. Bunlardan yedi tanesi nesep yolu ile, altı tanesi de süt emzirme ve evlenmekle meydana gelen akrabalık ilişkisi olan kadındır. Bir erkeğe nesep itibari ile haram olan kadınlar, anne, nene, kızlar, kız kardeşler, hala, teyze, birader kızları, (yeğen) kız kardeşin kızlarıdır. Süt anne, süt kızkardeş emzirme yolu ile haram; gerdeğe girilen kadının önceki kocasından olan üvey kızları, kendi sulbünüzden gelen öz oğullarınızın hanımları ve iki kız kardeşi birlikte nikahlamak, kadının hala ve teyzesi ile birlikte bir erkeğin nikahı altına alınması, babalarınızın nikahladığı kadınlar da, evlilik yolu ile oluşan akrabalıktan haram olanlardır. Bunlar ayetle sabittir.¹⁷ Bir erkeğin evlenmesi haram olan dört kişi daha vardır ki, bunlar da hadis-sünnetle sabit olmuştur: “Kadın, ne halasının, ne teyzesinin, ne kardeşinin kızının, ne de kızkardeşinin kızının üzerine nikah olur!”¹⁸

Aynı surede, yer alan “Bunların dışında kalanlar size helal kılındı”¹⁹ buyrulur. “Bunların” kelimesinin anlamı kayıtsız ve belirsizdir. Şu hadis bu âyeti tahsis (anlam alanını belirlemiştir) etmiştir; “Kadın, halası, teyzesi, erkek veya kız kardeşinin kızı üzerine nikâhlanamaz. Bunu yapar-

Bir erkeğin evlenmesi haram olan dört kişi daha vardır ki, bunlar da hadis-sünnetle sabit olmuştur: “Kadın, ne halasının, ne teyzesinin, ne kardeşinin kızının, ne de kızkardeşinin kızının üzerine nikah olur!”

12. Hayrettin Karaman, *Bütün Yönleri İle Asr-ı Saadette İslâm*, Beyan y. 1994 İstanbul, c. 3/46-47; Hamdi Döndüren, “Sünnet” md. Şamil İslâm Ansiklopedisi.

13. İbn Hacer, *Büluğul Meram*, Trc. A. Davudoğlu İst. tsz. Sönmez, nşr. 1/177

14. age. cilt, 2-hn:622-482

15. el-Bakara, 2/187

16. Buhari, *Kitabu’s-savm*, h.no.:1915 Nisa,4/103

17. En-Nisa,23-24

18. Taberani, *İbn Hibban ve Nesei’den*, Celal Yıldırım, Kur’ân Ahkamı Bahar y.1971 İst. 1/166

Sünnet'in Kur'ân ayetini neshettiğine dair verilen vasiyetle ilgili ayet hakkında farklı görüşler bulunmaktadır.

sanız, hısımlık bağlarını koparmış olursunuz.”²⁰ Süt akrabalığı ilişkisi, “Neseb cihetiyle haram olan emzirme yönüyle de haramdır.”²¹ hadisi ile genişletilmiştir.

Mutlak lafzı tahsis eder: Âyette şöyle buyrulur:”Hırsızlık yapan erkek ve hırsızlık yapan kadının ellerini kesin”²² Burada sağ elin mi sol elin mi kesileceği belirtilmemiştir. İşte sünnet bunu “sağ eli ve bilekten kesme” şeklinde kayıtlamıştır.

4.Sünnet ayeti nesheder mi?

Sünnet'in Kur'ân ayetini neshettiğine dair verilen vasiyetle ilgili ayet hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. “Birinize ölüm gelince, eğer bir hayır bırakacaksa, anaya, babaya, yakınlar münasip şekilde vasiyette bulunmak, Allah'tan korkanlar üzerine bir borçtur.”²³ Bu âyetin hükmü; “Varise vasiyet yoktur”²⁴ hadisi ile neshedilmiştir.²⁵ Bakara suresinde ölüme yaklaşan veya öleceğini tahmin edene vasiyet emri bulunmaktadır. Bu ayetlerde, yüce Allah şöyle buyurur: “Birinize ölüm geldiği zaman, eğer bir hayır (mal) bırakacaksa, anaya, babaya, yakınlar uygun bir biçimde vasiyet etmek, korunanlar üzerine bir borçtur. Kim işittikten sonra vasiyeti değiştirirse, günâhı, onu değiştirenlerin boynunadır. Şüphesiz Allah işitendir, bilendir.- Kim de vasiyet edenin bir hatâ veya günâh işlemesinden korkar da (tarafkların) aralarını düzeltirse, ona günâh yoktur, Allah bağışlayandır, esirgeyendir.”²⁶ S. Ateş söz konusu ayetin neshedilmediği düşüncesindedir. Ateş, miras ayeti ve ilgili hadisin vasiyeti emreden ayetleri neshetmediğini Beydavi ile M. Abduh'un görüşleri ile de destekler. “Beydavi şöyle der: ‘Mîrâs âyetleri, bu âyetin hükmü ile çelişmez, tersine bunun hükmünü destekler. Zîrâ mîrâs âyetlerinde belirtilen miktarların, vasiyetten sonra verileceği bildiriliyor ve vasiyetin mutlaka öne alınması emrediliyor. Ümmetin, bu (vârise vasiyet olmaz rivâyeti)ni kabul etmiş olması, tek kişinin haberini mütevâtir haber sınıfına sokmaz.’ Beyzâvî'nin bu sözünü aktaran Reşid Rızâ da şöyle diyor: “Yani zan ifade eden hadîs, kesinlik ifade eden (mütevâtir) hadîsi dahi neshedemezken, kesin olan Kur'ân'ı nasıl nesheder? Kaldı ki Muhammed Abduh'un dediği gibi mîrâs âyetlerinin vasiyet âyetinden sonra indiğine dair kanıt olmadığı gibi, âyetin sözgelemi (akışı) de neshi reddetmektedir. Zîrâ yüce Allah insanlara belirli bir zaman için emrettiği ve kısa bir süre sonra neshedeceğini bildiği bir hükmü buradaki vasiyet emri gibi vurgulamaz. Çünkü bunu değiştireni şiddetle uyarmıştır. “Mîrâs âyetlerinde sözü edilen vasiyyet, vâris olma-

19. en-Nisâ, 4/24

20. Buhârî, *Nikâh*, 27; Müslim, *Nikâh*, 37, 38

21. Buhârî, *Nikâh*, B. 21 H.no:5099

22. el-Mâide, 5/38.

23. el-Bakara, 2/180.

24. Buhârî, *Vasâyâ*, 6; Ebû Dâvud *Vesâyâ*, 6

25. Döndüren, “Sünnet” md. ŞİA.

26. Bakara: 2/180-182

yan akrabaya mahsustur” dersek, âyetleri bağdaştırmamız mümkün olur. Meselâ vefatı sırasında Müslüman olmayan anne-babasına vasiyet ile mal bırakmak, bu âyetin kapsamına girer. Keza selef arasında vârislerden ihtiyacı çok olana mîrâs ile de mal bırakılabileceğini söyleyenler vardır. Meselâ adamın babası, annesini boşamış ise, babası zengin iken annesi fakir, kendisinden başka ona bakacak kimse de yok ise vasiyet ile annesinin payını artırabilir. Fakîr çocuklarından birine vasiyet ile mal bırakılabileceği gibi, kendi çocuğu bulunduğu için mal alamayacak olan kardeşine de vasiyet ile mal bırakabilir. Amcaları bulunan çocuğa dedesinden mîrâs kalmaz. İşte dede, bu durumda o yetimi mahrum etmemek için vasiyet ile ona mal bırakmalıdır.”²⁷

5. Yeni hükümler getirmesi

Sünnet, Kur’ân’da bulunmayan meseleler hakkında hükümler getirir. Ninenin miras hakkına sahip oluşu, fitır sadakası ile vitir namazının vacip oluşu, “muhsan” olarak zina edenin recm edilmesi, “âkile”nin diyete katılmakla yükümlü tutulması gibi hükümler Kur’ân’da olmayan, fakat sünnetle getirilen hükümlerdendir.²⁸ Yine bir kadını hala veya teyzesi ile bir nikâh altında birleştirmenin yasaklanması, azı dışı yırtıcı hayvanların ve pençeli kuşların etlerinin haram kılınması, erkeklere altın takmanın ve ipeklî giymenin yasaklanması sünnetle sabit olmuştur. Kur’ân’da yalnız süt ana ve süt kardeş için konulan evlenme yasağının kapsamı²⁹ ”Nesep ile haram olan süt ile de haram olur” hadisi ile³⁰ süt emzirme yolu ile oluşan yakınları da içine alacak şekilde genişletilmiştir.

İmam Şâfiî (ö. 204/819) er-Risâle adlı usûle dair eserinde, “sünnetin üç türlü olduğuna karşı çıkan bir ilim adamı bilmiyorum” der... Kitapta yer almayan bir konuda Allah’ın elçisi hüküm koyar. Çünkü bu konuda Cenab-ı Hak kendisine yetki vermiştir. Bazı bilginler, Hz. Peygamber’in koyduğu sünnetin Kur’ân’da mutlaka bir aslı olduğunu söylemiştir. Nitekim, namazın aslı Kur’ân’la emredilmiş, ayrıntı sünnete bırakılmıştır. Yine alış-veriş ve diğer konularda da sünnetler koydu. Çünkü Allah Teâlâ; “ Mallarınızı aranızda bâtil yollarla yemeyin”³¹ Allah alış-verişi helal, ribayı haram kılmıştır³² buyurmuştur. Hz. Peygamber, namazı açıklaması gibi diğer konuları da Allah Teâlâ adına açıklamıştır. Kimisi de, sünnet, Allah tarafından Resûlünün kalbine atılan hikmettir. Bu şekilde kalbe atılan onun sünneti olmuştur.³³

27. S.Ateş, *Kur’ân Ansiklopedisi*, Kuba y. 22/152-159

28. Y. Ziya Keskin, *Recm Cezası*, 2001 Beyan y. İstanbul, s.42; Z. Şa’ban, a.g.e., s. 85.

29. en-Nisâ, 4/23,

30. Buhârî *Şehadât*, 7; Müslim, *Radâ*, I; Hayrettin Karaman, *Bütün Yönleri İle Asr-ı Saadette İslâm*, Beyan y. 1994 İstanbul, c. 3/46-47 (İbnü’l Kayyım’ın verdiği bilgiye göre Sünnette, fikh hükümlerine esas teşkil eden 500 hadis; bu esaslarla tafsilat, kayıt, ve şartlarını bildirme bakımından ilgili olan ise 4000 civarında hadis bulunmaktadır. Karaman, a.g.e. aynı yer.)

31. en-Nisâ, 4/29,

32. el-Bakara, 2/275

33. bk. eş-Şâfiî, *er-Risâle*, tabkik: *Ahmed Muhammed Şakir*, Mısır, 1309, s. 91 vd.

*Sünnet,
Kur’ân’da
bulunmayan
meseleler
hakkında
hükümler getirir.
Ninenin miras
hakkına sahip
oluşu, fitır
sadakası ile vitir
namazının vacip
oluşu, “muhsan”
olarak zina edenin
recm edilmesi,
“âkile”nin
diyete katılmakla
yükümlü
tutulması
gibi hükümler
Kur’ân’da
olmayan, fakat
sünnetle getirilen
hükümlerdendir.*

Fıkıh usulünde
şer'î hüküm,
"Allah'ın iktizâ,
tahyîr ve vaz'
bakımından
mükelleflerin
fiillerine ilişkin
hitabıdır.

Dinin bilinmesi

Din (İslâm) belirli hükümler halinde ifade edilir. Hüküm neye, nasıl ne şekilde nispet edilmektedir? Kelime anlamı, "iyileştirmek amacı ile buna engel olan hususları bertaraf etmek, men etmek, düzeltmek, karar vermek ve ilim, derin anlayış, siyasî hakimiyet, karar ve yargı" anlamına da gelir. Terim anlamı ise, iki nesne, önerme veya düşünce arasında olumlu veya olumsuz bağ kurmak demektir. Şer'i, akli ve âdi olmak üzere temelde üç kısma ayrılır.³⁴ (âdi hüküm tekrar ve tecrübeye dayalıdır) "İslâmî ilimlerin teşekkülünden sonra her ilim dinle ilgili ıstılahları kendine göre tanımlamış, dinin çatısını oluşturan terimler daha belirgin hale gelmiştir. Dinin iman, ibadet ve muamelata yönelik kısımlarını ilgilendiren hüküm kavramı, Kelâm ilmine göre şöyle tanımlanır: 'Hüküm İslâm dininin inanç, ibadet, muâmelât ve ahlâka dair temel ilkelerini ifade eder. Fıkıhta ise sadece mükelleflerin fiilleriyle ilgili ilâhî hitaplara hüküm denilir. Kur'an'da hüküm Allah'a, peygamberlere ve insanlara nisbet edilmiştir. İlgili âyetlerde belirtildiğine göre mutlak hüküm yalnız Allah'a aittir. O, hüküm verenlerin en hayırlısı olup en güzel hükümleri verir ve dilediği hükümleri koyar. Allah, gönderdiği kitaplar aracılığıyla insanların anlaşmazlığa düştükleri konularda çözümler içeren hükümler indirmiştir."³⁵

"İnsanların dünyada bu hükümlere uyup uymadıklarını belirlemek ve ihtilâflı konularda hak olanı göstermek üzere âhirette son hükmü yine O verecektir. Aynı âyetlerde peygamberlerin ilâhî hükümleri dik-kate alarak insanlar arasında hükmetmek, bunu yaparken de beşerî duygulara kapılmaktan sakınmakla emrolundukları ve onların bu tâlimatı yerine getirmeye çalıştıkları açıklanmış, aynı emrin Efendimiz Hz. Muhammed'e de verildiği beyan edilmiştir. Hükmün insanlara nisbet edildiği âyetlerde, insanların kendi aralarında hükmederken hakkaniyetle davranmaları istenmiş, ilâhî hükümlere uymaya çağrılan müminlerin bunu teslimiyetle karşılamaktan başka çareleri bulunmadığına dikkat çekilmiş, ayrıca ilâhî hükümlerle hükmetmeyenlerin kâfir, zâlim ve fâsik oldukları belirtilmiştir.³⁶

Fıkıh usulünde şer'î hüküm, "Allah'ın iktizâ, tahyîr ve vaz' bakımından mükelleflerin fiillerine ilişkin hitabıdır. Bu tanımında iktizâ, mükelleften bir şeyin yapılmasını veya yapılmamasını talep etme, tahyîr yapma veya yapmama konusunda onu serbest bırakma, vaz' ise bir şeyin başka bir şey karşısındaki konumunu belirleme anlamını taşır.

"İslâm hukukunda şer'î hükümleri koyma yetkisinin Allah'a ait bulunduğunda, şer'î hükümlerin yaratıcı kaynağı (menşei) anlamında tek

34. Bekir Topaloğlu-İlyas Çelebi, *Kelam Terimleri Sözlüğü*, İSAM y. 2010 İstanbul, s.135.

35. İlyas Üzüm, "Hüküm" md. TDV İA. 1998, cilt: 18, s. 464-466.

36. İlyas Üzüm, "Hüküm" md. TDV İA. 1998, cilt: 18, s. 464-466.

hâkimin Allah ve O'nun İlahî iradesi olduğunda görüş birliği vardır. Ancak “yaratıcı kaynağı İlahî irade” olan şer’î hükümlerin, nasıl bilinebileceği, tartışılmıştır.³⁷

İlahî hükümler, Allah’ın zâtına ait nefsi hitaplar olduğundan; bizim, bir delil ve işaret olmaksızın bu hükümlere muttali olmamız mümkün değildir. Bu sebeple Allah Teâlâ, bize, hitab ettiği hükümleri bilmemiz veya kesin bir kanaatle hükmün dayanağını bilip amel etmemiz için önümüze Kitab, Sünnet, İcmâ, Kıyas gibi delil ve işaretleri koymuştur.

Buna göre sünnetin delil olmasının mânâsı şudur: Sünnet, Allah’ın hükmüne bir delil olup bize ilâhî hükmü bilmede yakîni ilim ve kanaat verir, onu bize izah eder ve kapalı yönlerini açıklar.³⁸

Hüküm mutlak anlamda Allah’a aittir. Bunu bildiren ilahi beyanlardan biri şu ayettir: “De ki: “Ben Rabbimden gelen apaçık bir delile dayanmaktayım. Siz ise, onu yalan saydınız. Gelmesi için acele ettiğiniz azap da benim elimde değildir. Azabı çabuklaştırmak veya ertelemek hakkındaki hüküm, ancak Allah’ındır. Hüküm ancak Allah’ındır. O hakkı anlatır, o sağlam hüküm verenlerin en hayırlısıdır.”³⁹

Âlimler arasındaki ihtilaf, Allah’ın hükmünün ne ile bilineceği hususundadır. Bu mesele Usûl ve Kelam kitaplarında, “hüsün (doğru, iyi ve güzel) ve kubhün (yanlış, kötü ve çirkinin) aklî olup olmadığı; şeriat gelmeden de bilinip bilinmeyeceği problemi” olarak ele alınmıştır. Burada itikadi mezheplerin şunlarda ittifak ettikleri söylenebilir:

Bazı meseleler sadece akılla bilinir. Alemin sürekli değişken halleri ile ebedi ve ezeli olamayacağı; varlık alemini yaratan ilahi bir gücün mutlak surette mevcudiyeti; insanın O’na karşı şükür vazifesi ile mükellef olması gibi.

İnsanın Allah’a karşı yerine getireceği ibadetler ise ancak şeriatlar ve peygamberler vasıtası ile bilinir. Bu alanda akıl her hangi bir şeyi tayin ve tespit edemez.

Dinin hangi kaynaktan nasıl alınacağı ve bu bilgilerin ne gibi amelîyelerden geçirilince sahih bir bilgi kaynağı olabileceği hususları İslâm bilimleri arasında fıkıh usulü alimleri tarafından incelenmiştir.⁴⁰ Usul bilgisi dini hükümlerin de nasıl elde edildiğini bildirmektedir. Bunlardan bir kısmını, merhum Vehbe Zuhayli’nin Fıkıh Usûlü adlı eserinden özetlemek istiyorum.

Sünnet, Allah’ın hükmüne bir delil olup bize İlahî hükmü bilmede yakîni ilim ve kanaat verir, onu bize izah eder ve kapalı yönlerini açıklar.

37. Muhammed Ebûl-feth el-Beyânûnî *Fıkıhta Hüküm*, TDV İA. 1998, cilt: 18, s: 466-468 .

38. Abdülğani Abdülhalik, *Hücciyetüssünne*, (Sünnetin Delil Oluşu) trc.Dilaver Selvi, Şule y. darulkitapİslâmansiklopedisi.com, tsz.

39. En’am: 6/57

40. Fıkıh Usulü, şer’î hükümleri şer’î deliller ile ispat etme bakımından, hükümler ve delillerden bahseden bir ilimdir. Mesela “alışveriş helâldir”. Şer’î bir hükümdür. Alış verişin helal olması bir ayete dayanır. Fıkıh, ibadetler, muamelat ve cezaların tamamını içine alan bilgilerin tamamını anlatan ilimdir. (Ö.N. Bilmen *İstılabat-ı Fıkıbiyye Kamusu* c.1. md:205-206)

Allah'a ve Resûle
itaati emretmek,
Kur'ân ve
Sünnet'e itaati
emretmektir. İlim
ve din alanında
söz sahibi
Müslümanlara
uymayı emretmek,
müctehidlerin
ittifak (icmâ)
ittiği hükümlere
uymayı emretmek
demektir.

“Alimlerin cumhuru (çoğunluğu) tarafından şeriatı bilmenin üzerinde ittifak edilen dört delil vardır; Kitap, Sünnet, İcma' ve Kıyas.

“Delil” lügatte-maddi olsun manevî olsun, hayır veya şer olsun- herhangi bir şeye yol gösteren demektir. Usûlcülerin ıstılahında ise: Üzerinde doğru bir mantıkla düşünüldüğünde kendisiyle matlub (istenen) bir habere ulaşılması mümkün olan şeydir. Meselâ, âlemin değişme, intikal ve fânî olması gibi hallerini düşünerek sonradan var olduğuna (hâdis, yaratılmış) hükmetmek akli bir delil ile varılan hükme örnektir. “Namazı dosdoğru kılın”⁴¹ Bakara 2/43 ayeti ve benzeri şer'î naslar üzerinde düşünerek namazın farz olduğu hükmüne varmak dini bir delildir. Şer'î delil ise: İster kat'î (yakînî-kesin) ister zannî (yani zann-ı galib) bir yolla olsun kendisinden şer'î - amelî bir hüküm çıkarılan her şey şer'î delildir.

Müttefekun aleyh (üzerinde ittifak edilen) deliller, uyulması farz olan delillerdir. Ancak bunlarla istidlal yapılırken üstte ifade edilen sıralamaya riâyet edilir. Dört delile uymanın vacib olduğuna dair dini delil ise şu ayeti kerimedir:

“Ey iman edenler! Allah'a (c.c.) itaat edin, Rasûle ve sizden emir sahiplerine itaat edin: Herhangi bir şeyde anlaşmazlığa düşersiniz -eğer Allah'a ve âhîret gününe iman ediyorsanız- onu Allah'a ve Resûle havale edin.”⁴² Nisa: 4/59

Usûl alimleri burada şuna da önemle dikkat çekmektedir: Bu ayette sözü edilen Allah'a ve Resûle itaati emretmek, Kur'ân ve Sünnet'e itaati emretmektir. İlim ve din alanında söz sahibi Müslümanlara uymayı emretmek, müctehidlerin ittifak (icmâ) ittiği hükümlere uymayı emretmek demektir. Munâzaalı (tartışmalı) olayları Allah'a ve Resûle havale etmeyi emretmek, hakkında nass ve icmâ olmadığı takdirde onu kıyasa havale etmeyi emretmek demektir. Netice olarak şu ifade edilebilir ki: Dini meselelerin dört delil (kaynak)den alınacağıının meşru çerçevesini bu ayet belirlemektedir.

Bu dört dini delil ile istidlal ederken aralarında sıralama olduğuna dair Sünnetten delil, Muaz b. Cebel'den rivayet edilen şu hadis-i şeriftir: Resûlullah (asm) onu Yemen'e gönderirken “Sana bir mesele arz olduğunda nasıl hükmedeceksin?” diye sordu. O da, “Allah'ın Kitabına göre hüküm veririm” dedi. Resûlullah (asm) “ya Allah'ın Kitabında bulamazsan?” dedi. O da “Resûlullah'ın sünnetiyle” diye cevap verdi. Resûlullah (asm) “ya Resûlullah'ın sünnetinde bulamazsan” dedi. Muaz da “içtihad ederim ve kusur etmemeye çalışırım” deyince Resûlullah (asm) onun göğsüne vurarak “Allah Resûlünün elçisini, Allah Resûlünü memnun edecek şekilde muvaffak kılan Allah'a hamd ederim” diye şükretti.⁴³

41. Bakara 2/43

42. Nisa: 4/59

43. Hadisi, Tirmizi Sünen'de, Ahmed bin. Hanbel Müsned'inde, 5:230, Ebu Davud, ve Darimi Sünen'lerde rivayet etmişlerdir. Ayrıca şu kaynaklarda da yer almıştır: Tabakât, 3:584; ibn-i Kesir, Sîre, 4:199.

Dini Deliller bir başka açıdan naklî ve aklî olmak üzere de taksim edilmiştir. Naklî deliller: Kitap, sünnet, icmâ, örf, önceki şeriatler ve sahabe mezhebidir. Aklî deliller ise kıyas,⁴⁴ mesâlihi mürsele,⁴⁵ istihsan,⁴⁶ istishab ve sedd-i zerâyî'dir. Naklî ve aklî delillerden her biri, diğerine muhtaçtır. Meselâ naklî delile dayanmayan içtihad muteber değildir. Çünkü sadece” aklın hüküm koymada yetkisi yoktur, naklî delilleri kullanmak için ise düşünme ve tefekküre ihtiyaç duyulur.

Sünnetin Kur'an'a arzı meselesi

Hadisler içinde Kur'an'a muhalif rivayetlerin bulunduğu iddiaları Sünnetin Kur'an'a arzını gündeme getirmiştir. Bu mesele üzerine yaptığı bir çalışmada Ahmet Keleş hadislerin Kur'an'a arzında izlenecek yolu şöyle tespit eder:

“Kur'anî zihniyetin ışığında rivayetlere değer biçmek durumundayız. 'Kur'anî zihniyet ışığında' diyoruz, çünkü bu zihniyetin kaynağı elimizdedir ve onu en iyi anlamış ve tatbik etmiş kimse olan Hz. Peygamber'in (asm) ondan ayrı düşünmüş olması da mümkün değildir. Hz. Peygamber'den (asm) mervî hadislerin Kur'an'ı Kerim'e ibra' ettirilmesi diyebileceğimiz bu tenkit usûlü, yeni birşey olmayıp tatbik târihi bakımından sahabe devrine kadar gider. Mesela Hz. Âişe, sahabe tarafından yanlış anlaşılmış hadisleri düzeltirken, böyle meselelerde Kur'an-ı Kerim'in yeterli delil olduğunu beyan etmiştir.”⁴⁷

Bu yaklaşımın merkezi noktasını, Hz. Peygamber'in (asm) Kur'an ile çelişmesinin imkansızlığı oluşturmaktadır. Bir dini tebliğe memur kılınan Peygamber, asla tebliğ ettiği dinin mesajları ile çelişmez. “Kur'an İslâmî oluşun ruhu, binasının temelidir. Nebvî Sünnet ise, Kur'an'ın teorik bir beyanı ve pratik bir uygulamasıdır. Resûl'ün görevi ise, kendisine indirilene insanlara beyan etmektir. Ne beyanın, beyan edilenle çelişkiye düşmesi ve ne de fer'in asl'a ters olma durumu vardır! (Bunlar arasında

Bir dini tebliğe memur kılınan Peygamber, asla tebliğ ettiği dinin mesajları ile çelişmez. “Kur'an İslâmî oluşun ruhu, binasının temelidir. Nebvî Sünnet ise, Kur'an'ın teorik bir beyanı ve pratik bir uygulamasıdır.

44. Kıyas; Aralarındaki ortak illet dolayısıyla, hakkında nass bulunmayan şer'i hükmü, hakkında nass bulunan bir hükme ilhak etmektir. İlhakın manası, var olan hükmü açmak ve ortaya çıkarmak demektir. Yok olan bir hükmü çıkarmak değildir. Çünkü hüküm aslında şer'an sabittir, ancak bunun ortaya çıkması, müctehidin illet (sebeb) vasıtasıyla bunu beyan ettiği vakte kadar gecikmiş olması demektir.

45. Mesalih-i Mürsele: Dinin tasarruf ve gayelerine uygun olup muteber olduğuna veya ilga edildiğine dair herhangi bir delil bulunmayan hükmün kendisine bağlanmasıyla celb-i menfaat veya def-i mefsedet hasıl olan vasiyettir. Sahabenin Kur'an-ı Kerim'i bir mushafta toplaması, divan (devlet daireleri) ve hapisane kurulması, para basılması, fethedilen zirai arazinin sahiplerinin elinde bırakılarak haraç alınması gibi hükümleri hep maslahata binaen verilmiş hükümlerdir.

46. İstihsan lügatte bir şeyi güzel bulmak demektir. Usûlcülerin istilahında ise: Bir delile binaen hafî kıyası celî kıyasa tercih etmektir. Veya istisnayı gerektiren hususî bir delile binaen cüz'î bir hükmü küllî bir hükümden veya umumi bir kaideden istisna etmektir. . . Kıyasın veya umumi kaidenin gereğince vasiyet caiz olmamalıdır. Çünkü vasiyet mülkiyetin bittiği an olan ölümden sonrasında izafe edilerek temlik etmektir. Ancak vasiyet, “yapılacak vasiyetten ve borçtan sonra” (Nisa: 4/12) ayet-i kelimesiyle bu umumi kaideden istisna edilmiştir.

Nassın sünnetten almasına misal, unutarak yeme-içmenin orucu bozmayacağı hükmüdür. Kıyasın yani umumi kaidenin muktezası orucun bozulmasıdır. Çünkü “oruç bozan şeylerden kendini tutmak” esasına muhalif olarak içeriye bir şey girmiştir. Ancak bunun bir istisnası olarak “Kim unutarak bir şey yer veya içerse orucunu tamamlasın, Allah ona yedirmiş ve içirmiştir.” hadis-i şerifiyle orucun devamına hükmedilmiştir.

47. Ahmet Keleş, *Hadislerin Kur'an'a Arzı*, İnsan Yayınları, İstanbul, 1998, s.51-53.

Kur'ân'ın sübûtu katî olduğuna ve hiçbir değişikliğe uğramadan bize kadar ulaştığına göre, elimizdeki en mevsuk serî delil Kur'ân'dır, denilebilir. Ayrıca Hz. Peygamber (a.s.) Kur'ân'ı açıklamak (tebyin) ve hayata geçirmekle görevlidir. Bu yüzden hadisin aslı Kur'ân'dır, denilebilir.

çelişki olamaz) Zîrâ Nebevî Sünnet, devamlı bir şekilde Yüce Kitab'ın yörüngesinde döner durur ve ondan dışarı çıkmaz. Bunun içindir ki, Kur'ân'ın muhkem âyetlerine ve açık belgelerine muarız olan sahih hiçbir hadis yoktur. Şayet bazı insanlar var zannediyorlar ise, bu durumda ya hadisin sahih olmadığı veya bizim anlayışımızın doğru olmadığı veya çelişkinin vehme dayandığı ortaya çıkar. İşte, hadis'in Kur'ân ışığında anlaşılmasının anlamı da budur.⁴⁸

Kur'ân'ın sübûtu katî olduğuna ve hiçbir değişikliğe uğramadan bize kadar ulaştığına göre, elimizdeki en mevsuk serî delil Kur'ân'dır, denilebilir. Ayrıca Hz. Peygamber (a.s.) Kur'ân'ı açıklamak (tebyin) ve hayata geçirmekle görevlidir. Bu yüzden hadisin aslı Kur'ân'dır, denilebilir. Bunu kabul ettiğimiz takdirde de, fer'in asl'a uygunluğunu da kabul etmemiz gerekecektir. Bu uygunluğu kabul ettiğimizde ise, zannî olan fer'in sübutunu katî olan asl'a uygun olup olmamasından hareketle tesbit etmek, gayet normal görülecektir. Modern hukuk metodolojisinde de, bir alt derecedeki mevzuatın bir üst derecedeki mevzuata uygunluğu esastır. Hukuk kurallarında böyle hiyerarşik bir bütünlük aranır. Kanunun anayasaya aykırı olmaması gibi. İşte bu mantıktan hareket ile, hadis ile Kur'ân arasında bir tearuz var ise, hadisin sahih olmadığına hükmedilecektir.⁴⁹

Biz, 'Sünnet sonuçta Kur'ân'a çıkar', diyorsak bunun nedeni şudur", diyor Şâtîbî: "Çünkü Sünnet Kur'ân'ın beyanıdır, 'insanlara indirilene açıklayasın...' diyen âyetin anlamı da budur. Sünnet'te yer alıp da, Kur'ân'da genel ya da detaylı temas edilmeyen hiçbir mesele yoktur. Buna dayalı olarak, bir kimse Kur'ân'da olan bir emri yerine getireceği zaman, bu emrin şuna ya da buna ihtimali olabilir. Fakat, Sünnet bu ihtimalleri ortadan kaldırır. Bu durumda da biz, hem Kur'ân ile hem de Sünnet ile amel etmiş oluruz. Âyetlerde hem Allah'a hem de Resülû'ne itaatin emredilmiş olması, itaat edilecek konuların ayrı ayrı olmasını gerektirmez." Şâtîbî, bu temel yaklaşımının bir gereği olarak, Arz Hadisi'nin 'senedi sahih olmasa bile anlamı sahihtir' diyerek, hadisin muhtevasının doğru olduğunu ifade etmektedir.⁵⁰

Sünnetin örneklik boyutu

Rabbimiz bize Kur'ân'da Hz. Peygamberi en güzel örnek olarak takdim eder. Onun hayatı, ahlakı, Kur'ân hükümlerinin hayata yansımalarıdır.

"Hakikaten, Allah'ın Resulünde sizler için, Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı bekleyenler ve Allah'ı çok zikredenler için en mükemmel bir nümûne vardır." âyeti, istisnasız bütün Müslümanlara hitap etmektedir.⁵¹

48. El-Kardâvî, *Yûsuf, Sünnet'i Anlamada Yöntem*, 105.'den, Keleş age.

49. Polat, Selahaddin, a.g.d.n, 29.'den Keleş age.

50. Şâtîbî, a.g.e, IV, 5-27' Keleş, age.

51. Ahzâb 33/21

Sünnetin ferdi, ailevi, sosyal yaşantı kadar, ekonomik hayat ve cemiyetteki diğer ilişkilere yönelik tesiri vardır. Bu, peygamberlik makamının üstteki ayette bildirilen örneğinin bir sonucudur. Çünkü Peygamberler her açıdan “seçkin kişiliklerdir ve onlar “hasep, neseb, sîret ve suretlerinde kolayca fark edilebilecek meziyetlere sahiptirler. “Ben daha önce yıllarca aranızda bulundum. Hiç düşünmüyor musunuz?”⁵² ayeti, öncelikle peygamberimizin sonra da bütün peygamberlerin temiz bir geçmişe ve dolayısıyla ağır ve üstün görevleri için gerekli yetenek ve meziyetlere ta baştan beri sahip bulduklarını göstermektedir.” Bu cümlelerin sahibi İsmail Lütfi Çakan, Peygamberimizin Sünneti’ne Kur’ân’ı anlama, yaşama ve uygulamada nasıl ihtiyaç olduğunu peygamberlik kurumunun mahiyetine dikkat çekerek anlatır.

“Kur’ân-ı Kerim bütünüyle peygamberler hakkında geçerli olmak üzere ıstıfa’dan bahsetmektedir. “Allah, meleklerden, insanlardan peygamberler seçer.”⁵³ İstıfa bir şeyin halis ve temizini seçip almak demektir.” Zikredilen ayetlerden de hareketle peygamberlerin seçkin özelliklerinden belli başlılarından dört tanesini şöyle sıralamak mümkündür:

- 1) Beşeriyet (Peygamberin insan olması)
- 2) Vehbî isti’dat (Allah vergisi bir yetenek)
- 3) İsmet ve günahsızlık
- 4) Gaybî ilim.

Gaybi ve gayri maddi ilim vasıtalarının ortak adı mükaleme-i ilahiyye’dir. Yani bu ilim, vicdan, his, akıl ve kıyas ile değil, doğrudan doğruya gaybi sesle, rüya-yı sadıka ve melek aracılığı ile Cenab-ı Hak katından öğrenilen bir ilimdir. Bunun şekilleri ayette şöyle belirtilmektedir:

“Allah bir insanla ancak vahiy suretiyle veya perde arkasından konuşur, yahut bir elçi gönderir; izniyle dilediğini vahyeder. Doğrusu O Yüce’dir, Hakim’dir.”⁵⁴

Prensip olarak Allah’tan başka kimse gaybı bilemez.⁵⁵ “O, peygamberden başkasını gaybına muttali kılmaz.”⁵⁶ Allah Teala Hz. Peygamber geçmiş peygamber ve milletlerin ibret alınacak haberleri, gelecekteki olaylar, ümmetinin geçireceği tecrübeler, kıyamet alametleri ve manzaraları; kabirlerin içindekilerden haberdar olma, başkalarının halini bilme, melekleri, cennet ve cehennemi müşahade gibi gayb alanlarında dilediği kadar bilgi vermiştir. “Hz. Peygamber’in gayba ait bilgileri sadece Kur’ân’da bildirilen hususlardır,” diye bir tahsisin delili yoktur.

“Kur’ân-ı Kerim bütünüyle peygamberler hakkında geçerli olmak üzere ıstıfa’dan bahsetmektedir. “Allah, meleklerden, insanlardan peygamberler seçer.”⁵³ İstıfa bir şeyin halis ve temizini seçip almak demektir.”

52. Yunus: 10/16
53. Hacc: 22/
54. Şura: 42/51
55. Yunus: 10/20
56. Cin: 72/26-27

Beşeri aklın en üst seviyesine sahip peygamber, vahy ile teması sonucu kendisinde hasıl olan nebevi akıl ya da meleke-i nübüvvet sayesinde, bu melekedен mahrum bulunanlardan daha doğru ve isabetli bir anlayış ve kavrayışla hakikatleri açıklar. Bu sebeple de sünnet dini bir delil ve bağlayıcıdır.

Buraya kadar özetlediğimiz peygamberlik makamının gereklerinden anlaşılacağı gibi peygamberler tam yetenek (külli istidat) ve genel bir kavrayış (umumi fehm) sahibidirler. Peygamber olmayanlar bundan mahrumdurlar. Peygamberlerin fitratında mevcut olan bu kuvvet, peygamber oldukları zaman fiilen ortaya çıkar. Bu ‘meleke-i nübüvvet’tir. Peygamberler bu meleke vasıtasıyla ilahi vahyin tercümanı olurlar.

İslâm bilginleri bu melekeyi anlatabilmek için değişik terimler kullanmışlardır. Nebinin hikmet-i kalbiyyesi, tevfik-i ezeli, kuvve-i tebyin, meleke-i nübüvvet, peygamberane içtihad kuvveti, ilm-i ledünni... Bütün bunlar hep aynı mana ve maksad için kullanılmıştır.

Hz. Peygamber’e peygamberliği dolayısıyla verilmiş olan melekenin ya da nübüvvet ilminin Kur’ân-ı Kerim’de değişik kelime ve tabirlerle ifade buyurulduğu da görülmektedir. Zikir, hüküm, hikmet, şerh-i sadr, tefhim, ta’lim ve irae gibi ilahi beyanlar buna işaret etmektedirler.

Bütün bunlarla anlatılan gerçeğe, vahyin altında, beşeri aklın üstünde yer alan nebevi akıl veya meleke-i nübüvvet demek mümkündür. Hz. Peygamber işte bu meleke ile vahyin ve hikmetin inceliklerini kendi diliyle beyan etmekte ve hayatı ile şekillendirmektedir.

Anlaşılmaktadır ki Peygamberin üç ilim vasıtası vardır:

- 1) Vahy
- 2) Meleke-i nübüvvet (veya nebevi Akıl)
- 3) Beşeri Akıl

Beşeri aklın en üst seviyesine sahip peygamber, vahy ile teması sonucu kendisinde hasıl olan nebevi akıl ya da meleke-i nübüvvet sayesinde, bu melekedен mahrum bulunanlardan daha doğru ve isabetli bir anlayış ve kavrayışla hakikatleri açıklar. Bu sebeple de sünnet dini bir delil ve bağlayıcıdır.

Netice olarak kitap, lafzı ve manasıyla vahiydir. Vahy-i metluv’dür. Lafzı da manası da ilahidir. Sünnet ve hadisler ise, vahyin bir tür meal ve mefhumu niteliği ve Peygamber’in nübüvvet melekesinin neticesi olarak zımnen vahiydir. Vahy-i gayr-i metludur.

Peygamber, risalet ve nübüvvet vecibesi haricindeki konularda beşeri aklını kullanır. Bu noktada hata ihtimali bulunmaktadır. Çünkü bu tür içtihad, vahy ve meleke-i nübüvvet üzerine müstenid değildir. Aksine tecrübeye dayanmaktadır.

Zaten Peygamberin asıl görevi tebliğ ve beyan’dır. Ayetlerde bu açıkça ifade edilir.⁵⁷ “Kendisine ne indirildiğini anlatma” yetkisi, bütün bunları kapsar. Zaten bizzat Kur’ân-ı Kerim “Peygamber size ne getirdi ise, onu alın; size neyi yasak etti ise, ondan da kaçının.”⁵⁸ emrini vermiş,

sünnetin dindeki yerini ve hukuki bağlayıcılığını duyurmuştur. Allah ve Resulü'nün hüküm verdiği herhangi bir konuda hiçbir Müslüman için seçim (muhayyerlik) yoktur.⁵⁹ “Kim, Resulullah'a itaat ederse, Allah'a itaat etmiş olur.”⁶⁰ “Peygamberin emrine aykırı davrananlar, başlarına bir belanın gelmesinden sakınmalıdırlar.”⁶¹

Hız. Peygamberin sünnetine uyanın gereğini ve faydasını belirten hadisler de bulunmaktadır.

“Sözlerin en güzeli Allah'ın kitabı, yolların en doğrusu Muhammed'in yoludur. İşlerin en zararlısı da uydurulanlardır.”⁶²

“Size iki şey bırakıyorum. Onlara sıkı sarıldığınız sürece yolunuzu sapıtmazsınız: Allah'ın kitabı ve Resulü'nün sünneti.”⁶³ (Muvatta, Kader: 3.)

“Alemlere rahmet”, “büyük bir ahlak üzere”, “hidayet rehberi”, “son peygamber” ve “en mükemmel hayat modeli” olarak gönderilmiş olan Hız. Peygamber'in yaşayışı ve açıklamaları elbette uyulması gerekli, vazgeçilmez esaslar olacaktır. Zaten kendisi de vahy ile müeyyed, vahyin kontrolü altında ve hatadan korunmuştur.

Halifeler ve sahabiler karşılaştıkları meseleleri önce Kur'an ayetleriyle halletmeye çalışıyorlardı. Orada bir çözüm bulamazlarsa sünnetle çözümlenmeye çalışıyorlardı. Konuya dair bir bilgi sahibi değillerse, diğer sahabilerden sorup öğrenmeğe çalışıyorlardı. Bu hususa bir örnek Hız. Ebu Bekir'i ninenin mirastan hissesi ile ilgili şu hadisedir.

“O, kendisine, ninenin mirastaki payı sorulunca şöyle söyledi: “Bu konuda Allah'ın Kitab'ında bir şey bulamıyorum. “Daha sonra sahabeye bu konuda Resülullah'tan (a.s.) bir şey işitenin olup olmadığını sordu. Mugîre b. Şu'be (v.:50/670); “Ben Resülullah'ın (a.s.), ona altıda bir takdir ettiğini biliyorum.” dedi. Hız. Ebû Bekir: “Bunu senden başka bilen var mı?” dedi. Muhammed b. Mesleme (v.:43/663: “Evet, ben de öyle işittim.” dedi. Hız. Ebû Bekir de, bunun ile hükmetti.” Zehebî bu misâli, Hız. Ebû Bekir'in yukarıdaki sözlerinin, onun gerçekten Kur'ândan başka bir kaynağa itibar etmediği şeklinde anlaşılması gerektiğini tenbih etmek için vermiştir.”⁶⁴

Ölünün kardeşleri olduğu zaman, dedeye ne verileceği konusu Kur'an'da yoktu. Hız. Ömer, sahabeye bu konuda bir şey bilen olup olmadığını sordu. Ma'kıl b. Yesar; “Resülullah (a.s.) altıda bir verirdi” dedi. Hız. Ömer; “Hangi mirasçılar ile beraber olursa altıda bir verirdi?” dedi. Ma'kıl; “Bilmiyorum” deyince, Hız. Ömer; “Bilmez olasıca! Senin bu kadcılık ilmin neye yarar ki!” dedi.⁶⁵

*Halifeler ve
sahabiler
karşılaştıkları
meseleleri önce
Kur'an ayetleriyle
halletmeye
çalışıyorlardı.
Orada bir çözüm
bulamazlarsa
sünnetle
çözümlenmeye
çalışıyorlardı.
Konuya dair
bir bilgi sahibi
değillerse, diğer
sahabilerden
sorup öğrenmeğe
çalışıyorlardı.*

59. El-Ahzab: 33/36.

60. Nisa: 4/80

61. Nur: 24/63

62. İbn Mace, *Mukaddime*: 7.

63. Ahmed b. Hanbel, *Muvatta'*, Kader: 3.

64. Zehebî, *Tezkire*, I, 2, 3.

65. Beyhaki Sünen, IV-244'den, A.Keleş, *Sünnetin Kur'ana Arzı* İnsan y. darulkitapİslamansiklopedisi.com, içinde tsz.

*Kur'ân'da
yer alan amelî
hükümlerin
ana noktaları
açıklanmış,
uygulama ve
ayrıntı sünnete
bırakılmıştır.
Sünnetin
hüküm kaynağı
olduğunda ise
şüphe yoktur.*

Sünnet'in, İslâm hukukunun Kur'ândan sonraki ikinci kaynağı olduğu hususunda İslâm hukukçuları görüş birliği içindedirler. İmam Şafii'nin şu sözleri hemen bütün İslâm alimlerinin adına söylenmiş gibidir.

Netice itibarıyla sünnet, Allah'ın kitabının Hz. Peygamber tarafından yapılmış evrensel yorumudur. Hadisler de bu yorumun yazılı belgeleridir. Binaenaleyh Sünnetsiz Müslüman olmayacağı gibi Sünnetsiz Müslümanlık da olamaz.⁶⁶

Zira “ahadis-i nebeviyye “İnsanlara, kendilerine indirileni açıklaman için” ayeti kerimesinin delaletiyle mean-i Kur'âniyye cümlesindedir.

Resûlullah (s.a.s), Allah'tan aldığı vahyi yalnızca insanlara aktarmakla kalmamış, aynı zamanda onları açıklamış ve kendi hayatında da tatbik ederek müşahhas örnekler hâline getirmiştir. Bu nedenle O'na “yaşayan Kur'ân” da denilmiştir.

İslâm bilginleri genellikle, dinî konularla ilgili hâdislerin, Allah tarafından Hz. Peygamber'e vahyedilmiş olduklarını kabul ederler; delil olarak da, “O (Peygamber), kendiliğinden konuşmaz; O'nun sözleri, kendisine gönderilmiş vahiyden başkası değildir.” (en-Necm: 53/3-4) âyetini ileri sürerler. Ayrıca, “Andolsun ki; Allah, mü'minlere büyük lütufta bulundu. Çünkü, daha önce apaçık bir sapıklık içinde bulunuyorlarken, kendi aralarından, onlara kitap ve hikmeti öğreten bir elçi gönderdi.”⁶⁷ âyetinde sözü edilen “hikmet” kelimesinin, “sünnet” anlamında olduğunu da belirtmişlerdir. Nitekim, Hz. Peygamber ve O'nun ashâbından nakledilen bazı haberler de, bu gerçeği ortaya koymaktadır. Rasûlullah'tan (s.a.s) şöyle rivayet edilmiştir: “Bana kitap (Kur'ân) ve bir de onunla birlikte, onun gibisi (sünnet) verildi.”⁶⁸

Hz. Peygamber'den hadis olarak nakledilen, fakat daha ziyade, O'nun (s.a.s) sade bir insan sıfatıyla, dinî hiçbir özelliği bulunmayan, günlük yaşayışıyla ilgili sözlerinin, yukarıda anlatılanların dışında kaldığını söylemek gerekir. O'nun (s.a.s.) bir insan sıfatıyla hata yapabileceğini açıklaması bunu gösterir. Nitekim bazı içtihadlarında hataya düşmesi, bu konularda herhangi bir vahyin gelmediğini gösterir. Ancak bu hataların da, bazan vahiy yolu ile düzeltildiği unutulmamalıdır.

Resule itaat, günnete itaattir

Kur'ân'da yer alan amelî hükümlerin ana noktaları açıklanmış, uygulama ve ayrıntı sünnete bırakılmıştır. Sünnetin hüküm kaynağı olduğunda ise şüphe yoktur.⁶⁹ Çünkü Allah'ın ve elçisinin koyduğu hü-

66. L. Çakan, “Sünnetin Bütünlüğü” Hz. Peygamber ve Aile Hayatı: 113-125, İstanbul 1989.; Çakan, Hadis Usulü, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları: 37-43.

67. Âli İmrân: 3/164.

68. Ebû Dâvûd, Sünen: 2/505.

69. Zekiyuddin Şa'ban, a.g.e., s.47, 48

kümler birbirinin tamamlayıcısıdır. Yüce Allah; “Peygamber’e itaat eden Allah’a itaat etmiş olur. Kim de sırt dönerse Biz seni onların üzerinde gözetleyici göndermedik.”⁷⁰ buyurur. İbn Abbas bu ayeti, “Peygamber Allah’ın emrettiğinin dışında bir şey emretmez!” diye açıklar.⁷¹ Esu’ssud da, “Gerçekte emreden ve nehyeden Allah’tır. Rasül ise Onun tebliğcisi olduğu için, itaat etme ya da itaatsizlik Allah’a dönen bir iştir” yorumunu yapar. “Kim beni severse Allah’ı sevmiş olur kim de bana itaat ederse Allah’a itaat etmiş olur” mealinde bir hadis nakleder. Zamahşeri de İbn Abbas’ın tefsirini nakleder. Söz konusu hadisi işittiklerinde münafıklar, Hz. Peygamber için, “Şu adama bakın! Allah’tan başkasına ibadeti emrediyor. Allah’a şirk yapıyor. Hıristiyanların İsa’yı Allah’a ortak koşmaları gibi bizim kendisini Allah’a ortak edinmemizi istemiyor mu?” diye dedikodu yaydılar. Bundan sonra üstteki ayetin ikinci kısmı nazil oldu.

Bu ayet Hz. Peygamberin dini hayattaki rolüne dair önemli bir hususu ortaya koymaktadır. Dinin öğrenilmesi ve yaşanmasında Allah Resulü’nün konumu, rolü ve salâhiyeti hem kelâmcılar hem de fıkıh usulü âlimlerini meşgul etmiştir. Bu ayete göre “Allah Resulü’nün işi, görev ve yetkisi vahyi tebliğ etmekten ibaret değildir. Onun ümmete örnek olmak, vahyi açıklamak, gerekli görülen yerlerde boşlukları doldurmak ve yeni oluşan İslâm toplumuna (ümme) liderlik etmek gibi vazife ve salâhiyetleri vardır. O bir söz söylediğinde veya bir şey talep ettiğinde Allah’ın irade ve rızasına uygun bir söz söylüyor -karineler aksini göstermiyorsa- O’nun kullarına bildirmek istediğini bildiriyor, yapmalarını istediğini talep ediyordur. Aynı mânada birçok âyetin kesin delâleti sebebiyle fıkıh usulü âlimleri, dinin ikinci kaynağının Sünnet (Resülullah’ın sözü, fiili ve tasvibi) olduğunda ittifak etmişlerdir.”⁷²

Hz. Peygamberin diğer İnsanlar gibi bir insan (beşer) olduğunu bildiren âyetlerle (meselâ Kehf 18/110) her davranışının bağlayıcı olmaya çağını bildiren hadisler, göz önüne alındığında sünnetin, “bağlayıcı delil olma” özelliğinin mutlak olmadığı, bazı kayıt ve şartlara bağlı olduğu anlaşılır. Bunların en önemlisi, Sünnet’in dinî kural getirmediğine dair bir delil ve karinenin bulunmasıdır. Böyle bir delil bulunmadıkça Hz. Peygamber’in davranışlarını -onun örnekliğinin tabii bir sonucu olarak- dinî kural getiren, irşad eden, yol gösteren, izlenmesi gerekli, faydalı davranışlar olarak almak ve değerlendirmek gerekir.⁷³

Eğer Allah’a ve âhirete iman ediyorsanız, hakkında ihtilafa düştüğünüz meseleyi Allah’a ve Resulüne arz ediniz. Böyle yapmanız hem daha hayırlı, hem de netice bakımından daha güzeldir.⁷⁴

70. en-Nisâ, 4/80

71. İbn Abbas, *Tefsir*, Şamile

72. Kur’ân Yolu, Nisa, 4/80

73. Kur’ân Yolu Nisa, 4/80

74. Nisa, 4/59

*Eğer Allah’a
ve âhirete iman
ediyorsanız,
hakkında ihtilafa
düştüğünüz
meseleyi Allah’a
ve Resulüne arz
ediniz. Böyle
yapmanız hem
daha hayırlı,
hem de netice
bakımından daha
güzeldir.*

Tefsirlere göre, tartışmalı bir işin Allah'a arzı, Kur'ân'a arzedilmesi, Resülüne arzı da hayatta iken Hz. Peygamberden sorulması, vefatından sonra da O'nun sünnetine müracaatı anlamına gelir.

Tefsirlere göre, tartışmalı bir işin Allah'a arzı, Kur'ân'a arzedilmesi, Resülüne arzı da hayatta iken Hz. Peygamberden sorulması, vefatından sonra da O'nun sünnetine müracaatı anlamına gelir.⁷⁵

İbn Aşur, Resule ve Allah'a itaatın birlikte zikredilmesini şöyle yorumlar: Dinin tebliğ ve teşrii dışındaki emirler hariç tutulmak kaydı ile, Resüle itaat şeriatın mübelliği olması bakımından Allah'a itaate döner. Sahabiler savaşla ilgili hususlarda konuşurken "Ya Rasûlellah! Bu sana Allah'ın indirdiği mi? - ki öyle ise onun ötesine geçemeyiz ! - yoksa savaş şartlarıyla (hile ve harp sanatı) ilgili sana ait olan aklın ve senin görüşün mü?" diye sorarlardı. Çünkü şeriat ve dinle ilgili bir işte onu aynen almak vazifedir. Ona itaat Allah'a itaattir. Çünkü O Allah'ın emrini ulaştıran ve onun emrini uygulayandır. Ona itaat, emri alması ve emre uyması itibariyledir.⁷⁶

"Allah ve Resülü bir işe karar verdiği zaman inanmış bir erkek ve kadın için o işi kendi isteklerine göre seçme hakkı yoktur. Her kim Allah ve Resülüne karşı gelirse ap açık bir sapıklığa düşmüş olur."⁷⁷

Bu ayet Hz. Peygamber tarafından Hz. Zeynep'in Zeyd b. Sabitle evlendirilmesi üzerine inmiştir. Zeyd (ra) Peygamberimizin Hz. Hatice ile evlenmesi sonucu Hatice tarafından kendine hibe edilen kölesiydi. Resülüllah Zeyd'i azad edip evlâtlık edindi. (Kurtubi,14/118) Sonra da Zeyd'i halası Ümeyye'nin kızı Zeynep bint. Cahş'la evlendirmek istedi. Zeynep ve onun erkek kardeşi bu karara pek istekli olmadılar.⁷⁸ Çünkü Zeynep ve erkek kardeşi, -ailenin sahip olduğu konumu dikkate alarak olmalı ki- Zeyneb'i, Zeyd'den daha çok Resülüllah'a layık görmekte idiler. Hatta bu asaletin verdiği güven sebebi ile bazıları, Zeynep hakkında, "o kendisini Resülüllah'a hibe etti ve Hz. Peygamber onu azatlı kölesi ile evlendirdi" türünden Efendimizi de üzecek sözler sarf ettiler. Üstteki ayet bu olayla ilgilidir ve Allah taâlâ bu ayetle, Allah'ın kararı ile Hz. Peygamberin kararını birlikte anarak, mü'minlerin Allah'ın Resülünün kararına kesin itaat etmelerini emreder.(Ebu'ssuud,)

Resulullah'a sevgide ölçü

"Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir. De ki: Allah'a ve Resül'e itaat edin. Eğer yüz çevirirlerse bilsinler ki Allah kâfirleri sevmez."⁷⁹

Birçok âyette genel olarak peygamberlerin, özel olarak da son dinin tebliğcisi Hz. Muhammed'in bildirdiklerine teslimiyet gösterip uymanın önemi vurgulanmıştır.

75. Beydavi; Bahr, Nisa 59, *Tefsir*, Şamile.

76. Enfa 1 8/20;46.

77. Ahzap 33/36

78. Afzalür Rahman, *Siret Ansiklopedisi*. Yeni Şafak y.İstanbul 1996, 2/183.

79. Al-i İmran, 2/31-32.

Burada da Peygamber'e ittibâ (uyma) Allah sevgisinin ayrılmaz bir parçası olarak nitelenmiş, Peygamber'in gösterdiği yolu gönülden benimsemeyen kişinin Allah'ı sevdiğini iddia edemeyeceği belirtilmiştir. Önceki âyette Hz. Peygamber'e uyulması istenince münafıkların başı Abdullah b. Übey "Gördünüz mü? Muhammed kendine itaat edilmesini Allah'a itaat gibi görüyor; bizim de Hıristiyanların İsa'yı sevdiğileri gibi kendisini sevmemizi istiyor!" şeklinde bir ithamda bulunmuştu. Bunun üzerine bu âyet-i kerîme indi ve Hz. Peygamber'e Allah'ın elçisi sıfatıyla ve yine O'nun buyruğunun bir gereği olarak itaat edilmesinin istendiği bildirildi. Ayette ayrıca Resûlullah'a uyma iradesinin ortaya konması, Allah'ın sevgisine ve mağfiretine mazhar olmanın ön şartı sayılmıştır. Sadece "elçi" sıfatını taşıyan temsilciyi dahi tanımamanın onu yollayan makamı tanımama anlamına geleceği malûmdur. Hz. Muhammed ise, dar anlamıyla bir elçi olmaktan öteye şâri' (din sahibi, yüce Allah) tarafından Kur'an'ı açıklama ve bu çerçevede Kur'an'da "özel düzenlemeye tâbi tutulmamış" hususlarda, bağlayıcı bildirimlerde bulunma yetkisiyle donatılmıştır.⁸⁰ Sünnetin Kur'an'a göre dini hayatı belirlemedeki rolünü şöyle özetlemek mümkündür:

Sünnetin Kur'an hükümleri yanında dini bir kaynak oluşu Kur'an ayetlerinin özellikleri dikkate alınarak da anlaşılabilir. Çünkü ayetlerin bir kısmı mutlak, (bir müşahhas olaya bağlı değil) bir kısmı mücmel ve veciz bir şekilde gelmiştir. Sünnetin bir çok dinî ahkâmda mutlak olanı kayıt altına alma ve tahsis etme, mücmeli tefsir etme rolü bulunduğu bu hükümler incelenirse görülebilir.

Sünnetin dini hayata getirdikleri

Sünnetin bağlayıcılığı tartışılırken problemin asıl noktası Kur'an'a göre sünnetin konumunun ne olduğudur. Usul alimleri Sünnetin vahiyle ilişkisi bağlamında iki görüşe sahip olmuşlardır. "Bunlardan biri, Sünnetin tamamı Kur'an gibi vahiydir derken diğer akım, Sünnetin, Peygamberin kendi çevresinde elde ettiği bilgi birikiminin, akıl ve tecrübesinin ve bunlara dayanarak Kur'anla ilgili yaptığı yorumların bir ürünü olarak değerlendirir. İslâm düşüncesinde sünnetin vahiy kaynaklı olduğu düşüncesine sahip olanlar çoğunluktadır. Sünnetin vahiy kaynaklı olduğunun iki önemli delili, Hz. Peygambere Kur'an dışında vahiy geldiğini bildiren ve O'na hüküm yetkisi veren ayetlerdir.⁸¹ Ayrıca Hz. Muhammed'in (asm) bizatihi kendi beyanları da Kur'an dışında kendisine vahiy geldiğini göstermektedir. "Biliniz ki, bana Kur'anla beraber onun bir benzeri verildi"⁸² hadisi bunlardan biridir. İbn Mace'de yer alan, "Biliniz ki, Resûlullah'ın haram kıldığı Allah'ın haram kıldığı gibi-

Sünnetin Kur'an hükümleri yanında dini bir kaynak oluşu Kur'an ayetlerinin özellikleri dikkate alınarak da anlaşılabilir. Çünkü ayetlerin bir kısmı mutlak, (bir müşahhas olaya bağlı değil) bir kısmı mücmel ve veciz bir şekilde gelmiştir.

80. Kur'an Yolu, 1-395-396.

81. eş-Şûrâ, 42/51; el-Bakara, 2/151.

82. Ebu Davut, Sünen,7.

Hiz. Peygamberin
Sünneti'nin
ümmei için
en önemli
yanlarından
birisi O'nun
örneklidir.
Kur'ân Allah'ı
sevmeyi
Peygambere
uyma şartına
bağlamıştır.

dir"⁸³ hadisidir. Sünnetin vahiy ürünü olduğunu söyleyen İslâm alimleri bu konuda iki kısma ayrılır: Bir grup Sünnetin tamamı vahiy ürünüdür derken, diğeri bir kısım ise, Sünnetin kısmen vahiy kaynaklı olduğunu fikrini ileri sürer. Sünnetin tamamını vahiy kaynaklı kabul etmek, Hiz. Peygamberin de bir beşer olduğunu bildiren ayetlere aykırıdır.⁸⁴ Hiz. Peygamberin içtihadlarının bulunduğu gerçeği de Sünnetin tamamının vahiy kaynaklı olduğunu tezini kabul etmeye engeldir.⁸⁵

Hiz. Peygamberin Sünneti'nin ümmei için en önemli yanlarından birisi O'nun örneklidir. Kur'ân Allah'ı sevmeyi Peygambere uyma şartına bağlamıştır. Bu, mantık ilminin istisnâi kıyas metodu ile açıklanmış bir örnektir. Allah'a kul olmakla Peygambere (asm) uyma arasında sıkı bir ilişkiyi ifade etmektedir. Çünkü, Allah'ın nimet ve azametine karşı en güzel kulluk Hiz. Peygamberin şahsında gösterilmiştir.

Sünnetin mertebeleri vardır. Bir kısmı farz ve vaciptir, terk edilmez. Bunlar fıkıh ve ilmihal kitaplarında tasnif edilmiştir. Dinin zaruri esaslarını meydana getirirler ki, muhkemattır, değiştirilemezler. Bir kısmı da nafile türündendir ki, nafileler de iki kısımdır. Bir kısmı ibadetle ilgili, diğeri ise örf ve adettir. Sünnete dayalı ibadetlerin de atılması değiştirilmesi mümkün değildir. Örf ve adetle ilgili sünnetler ise fitrî bir takım muamelelerdir ki, bunların terki, Hiz. Peygamberin edebinden, onun nurundan istifade etmemeyi netice verir. Uygulamak ise, Hiz. Peygambere olan bağlılık ve samimiyeti canlı tutar. Sünnetin örf ve adetle ilgili kısımlarına uymanın nafile ibadet olacağına dair rivayetler vardır. Kaldı ki, Hiz. Muhammed (asm) insanlık aleminin en mükemmel, en kamil, hal ve tavırları ile insan olarak kendisi aşılması imkansız; aile, cemiyet, devlet, milletlerarası ilişkilerde ortaya koyduğu şahsiyeti ile insanlığın en meşhur, mükemmel bir şahsiyeti olduğunda bütün akıllar ittifak etmiştir. Böyle bir şahsiyetin adet ve uygulamalarının bile yüzlerce fayda ve maslahatları vardır. Çünkü onun tavırları yüce şahsiyetine, şahsiyeti de Kur'ân'ın ahlakına ayna olmuştur. "Şüphesiz ki sen yüce bir ahlak üzerindesin" (Kalem, 64/8) ayetini Hiz. Aişe validemiz (r.anha) "Onun ahlakı Kur'ândır" diye tarif ediyordu.⁸⁶ Sünnete uymakla ilgili burada şu iktibasa yer vermek istiyorum:

"İşte böyle bir Zatın ef'âl, ahval, akvâl ve harekâtının her birisi nev'i beşere birer model hükmüne geçmeye layık iken, ona iman eden ve ümmetinden olan gafillerin (Sünnetine ehemmiyet vermek istemeyen ya da tağyir etmek isteyen) ne kadar bedbaht olduğunu divaneler de anlar."⁸⁷

Sünnetin bir kısmı toplum hayatında İslâm'ı, Kur'ân'ı, Allah'ı hatırla-

83. İbn Mace, *Mukaddime*, 2.

84. el- Kehf, 18/110, el-Enbiya, 21/3, Fussilet 41/6.

85. Muhsin Demirci, *Vahiy Gerçeği*, İFAV y. İstanbul, 1996, s.171-173 (Özetle iktibas.vk)

86. Müslim, Sahih, *Salatülmusaferin*, 139; Ebu Davud, *Sünen*, *Tatavvü*, 26; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 6/54

87. Said Nursî, *Lem'alar*, 11. Lem'a, Yeni Asya Yayınları, İstanbul, 1996, 1-612

tan, mukaddes değerleri zihinlerde canlı tutan ezan, İslâmi kıyafet, mabed-ler ve içindeki yazılardır. Hatta mezar taşlarındaki İslâmi işaretler de ne-tice olarak buna girer. Bunlar, “cemiyete ait birer kulluk ve hak” gibidir ki, görülmesi, gösterilmesi riya vb. kötü duygulara yol açmaz, aksine İslâm’ın izzet ve ulviyetini akla getirmesi açısından önemli faydalar sağlamakta-dır. Mesela ezan sünnet olmakla birlikte, bu mukaddes kelimelerin aslıyla okunmasının ne kadar yüce bir mesaj taşıdığı herkesin malumudur.⁸⁸

Sonuç

‘Kur’ân Müslümanlığı’ söyleminin, dinin üzerine abanmış olan ce-halet ve hurafeleri bertaraf etmek maksadı ile büyük nispette iyi niyet ve kaygılarla dile getirildiği bir gerçektir. Ancak tarihi ve ilmi bir başka gerçek daha var ki, Kur’ân’ın etrafındaki en önemli sur Sünnet’tir. Sün-netin devreden çıkarılması ile dini hayattaki bir çok husus anlaşılmaz hale gelebilir. Dinin itikadi boyutundaki Kur’ân ve mütevatir hadis vur-gusu asırlar boyunca dile getirilmiştir. Ancak din sadece inançtan ibaret değildir. İbadet, ahlak, muamelat ve hatta dini hayatın inşa’sında vazge-çilmez bir alan olan terhib ve tergiib (tebliğ) bile dinin önemli bir yanı-dırlar. Bu alanların tamamında Sünnetin dini hayatımız için muazzam bir kaynak olduğu gözden uzak tutulamaz. Kur’ân’ın çok sayıdaki aye-tinde Resüle itaatın emredilmesi, alimlerin çoğunluğu tarafından Hz. Peygamberin hayatından sonra Sünnetin de bağlayıcı olduğu şeklinde anlaşılmıştır. Hatta ibadet ve ahlaka dair yaşayan küçük bir sünnet, kimi zaman bir insanın imanını bile kurtarabilir.

Abstract

The discourse of ‘the Quranic Islam’ is closely related to Muslim thin-kers’ search for solutions regarding the poor conditions of Muslims. It is a fact that this idea to a large extent was expressed with good intention to eliminate the ignorance and superstitions pressuring upon religion. Howe-ver there is another historical and scholarly fact which says that the most important city wall around the Quran is the Sunnah. By discarding the Sunnah, many matters may become incomprehensible in the religious life. In this essay we will try to study exclusively the role of the Sunnah as a religious source and evidence in the building of the religious life.

Key Words

The Quranic Islam, basic religious sources, the Quran, the Sunnah, Ha-dith (Sayings of the Prophet), abolishment

88. Nursi, age., (açıklama ile iktibas, vk.)